

DEĞERLENDİRME OTURUMU

Nasrullah Hacımüftüođlu (Başkan)

Yunus Vehbi Yavuz

İsmail Kara

Emin Aşıkkutlu

Prof. Dr. Yunus Vehbi YAVUZ

Bismillâhirrahmânirrahim

Elhamdulillâhi rabbi'l-âlemin ve's-salâtu ve's-selâmu alâ rasûlinâ ve nebiyyinâ muhammedin ve alâ âlihî ve sahbihî ecmaîn.

Değerli hocalar, değerli meslektaşlarımız, değerli dinleyiciler

Hepinizi saygı ve sevgiyle selamlıyorum. İki günlük düşünce ibâdetinin sonuna gelmiş bulunuyoruz. Ben, bu gibi ilmî toplantıları, “düşünce ibâdeti” olarak niteliyorum. Çünkü bizim kültürümüzde, dinimizde ilmin önemi çok büyüktür. Biliyorsunuz ilk ödev, Müslümanın ilk ödevi okumaktır. Okumak insanı ilme götürür. İlim hepimizin, Müslümanların din hayatının temelini teşkil ediyor. İmâm Zernûcî kitabında diyor ki: “Öğrencinin tahsili ilme başlarken mutlaka hâlis bir niyete sahip olması gerekir. Ve o hâlis niyetin başında Allah'ın rızâsını kazanmak daha sonra kendisinden ve diğer cahil insanlardan cehâleti izâle etmeye niyet etmelidir.” İlme başlarken niyet böyle olmalıdır Bir de takvâ sahibi olmaya niyet etmelidir. Yani İslâm ilim geleneğinde niyet çok önemlidir. Niyet sebebiyle yapılan faaliyetlerin hükmü değişiyor. Orada: Orada: “Zira يتقوى بالجهل ولا يصح Cehâletle takvâ olamaz” diyor, kişi cehâletle takvâ sahibi olamaz. Takvâ sahibi olabilmek için mutlaka ilime bilgiye ihtiyaç var. Ve öyle ameller vardır ki iyi niyet sebebiyle -dünya işi olmasına rağmen- âhiret işi olur; öyle ameller vardır ki âhiret işi olmasına rağmen, kötü niyet sebebiyle bu dünya işi olur ve sahibine fayda vermez. Ben onun için bu toplantıyı bir “ibâdet” olarak değerlendirdim. Allah ibâdetimizi, ibâdetlerimizi kabul buyursun.

Bu vesileyle önce birçok ulemâdan bahsedildi. Yani sempozyumun konusu âlimler ve âlimlerin ilmî faaliyetleri, ilmi yayma çabaları idi. Biz onları rahmetle andık, vefâ borcumuzu yerine getirdik.

Gönül arzu ediyor ki bu mekânlar dinleyicilerle dolup taşsın. İçeriye girmek için insanlar nöbet beklesinler, sıra beklesinler. Ama bu olmuyor. Maalesef arzu ettiğimiz derecede bir yoğun ilgi halk tarafından olmuyor. Tabi bunlar ilmî faaliyetlerdir, herkes alaka göstermez, göstermeyebilir. Burada ilimle alakası olan kimseler daha çok yer almaktadır. Allah hepinizden razı olsun, hepinizin geçmişlerine hep ganî ganî rahmet eylesin.

Bu sempozyumu düzenleyen değerli kardeşim Emin Aşıkkutlu Hoca'yı tebrik ediyorum. Bendeniz birçok sempozyumlara katıldım. Âcizâne fakirâne Bursa'dan arkadaşlarımızla otuz civarında sempozyum, toplantı düzenledik. Ama doğrusu ilk olmasına rağmen Trabzon'da bu kadar kapsamlı katılımla, yani tebliğci katılımıyla düzenlenmiş bir toplantı görmedim. İlk defa bu kadar büyük bir sempozyuma katılmış bulunuyorum ve böyle bir sempozyuma katıldığımdan dolayı da son derece mutlu olduğumu burada ifade ediyorum. Bir şey daha ifade etmek istiyorum; mutluluğumun ikinci bir yönünü de arz etmek istiyorum; Emin

Aşıkutlu Hoca bizim Bursa İlahiyat Fakültesi mezunudur. Muhterem eşi de bizim fakültemizin mezunudur. İki de hizmet ehli dirler, ikisi de ilim ehli dirler. Ve Bursa'dan mezun olması nedeniyle insan suladığı ağacın meyvesinden yediğinde nasıl mutlu oluyorsa ben de o şekilde burada daha fazla mutlu olduğumu özellikle belirtmek istiyorum. Cenâb-ı Hak kendisine kuvvet versin, güç versin, arkadaşlarına güç versin. Bu toplantının sekreteryasını yürüten, misafirleri karşılayan ve bu sempozyum olayını hiç aksaksız bir şekilde yürüten kadroya da teşekkür ediyorum. Onların hepsi ilim ehli kimseler. Allah onlara kendi ilminden versin, İmâm-ı A'zam'ın ilminden versin, İmâm-ı A'zam'ın yolundan yürümeyi nasip etsin.

Bir noktaya da değinmek istiyorum bu sempozyumla ilgili olarak: Bir eksik değil ama bir temenni; mesela Cansız Mustafa Efendi'yle ilgili tebliğın sunulmasını isterdim. O tebliğı görmek isterdim. Trabzonlu Hacı Abdurrahman Efendi var, ben çok defa gördüm. Halim-selim, melek gibi bir zat idi. Mesela onunla ilgili torunlarına bir tebliğ hazırlattırılabilirdi veya bir hoca arkadaşımız hazırlayabilirdi. Belki Trabzonlu değil ama eski Rize müftüsü Yusuf Karalı hoca hakkında da böyle bir tebliğ sunulabilirdi. Ama tabi bu bir ilktir, bir basamaktır. Benim kanaatim; bu, Trabzon'da -tabiri câizse- şeytanın bacağına kırmıştır, bir çığır açacaktır bu Trabzon'da Dinî Hayat Sempozyumu. Bundan sonrası gelecektir ama Trabzonlular'ın bu sempozyuma azamî derecede destek vermesi lazımdır. Bir eksikliği daha gördüm, tabi, Emin Kardeşim'le de bu meseleyi görüştüm ona da söyledim. Yani bu toplantıların, bu konuşmaların mutlaka tamamının kayda alınması gerekirdi. Çünkü 50-100 sene sonrasına bir vesika olarak gidecekti bu resimler ama kaynak bulamadığını, imkân olamadığını söyledi. Bu ilmî faaliyetler tabi çok ağırdır. "İlim" Allah'ın sıfatıdır, çok ağır bir yükür. Onu bir adam taşıyamaz sadece, bir milletin o ilmî faaliyete destek olması o hizmete yürümesi omuz vermesi gerekiyor. Ama genellikle ilmî faaliyetlerin kaderi budur. Bir hadis-i şerîf vardır bilirsiniz onu; onu; *بدأ غريباً و سيعود كما بدأ* ne demektir ne demektir "*İslam garip başladı başladığı duruma dönecektir.*"

Ben bu ilmî faaliyetlerle çok uğraştığım için biliyorum, tecrübem var. Şöyle bir söylem geliştirdim buna bir nazire olarak *بدأ غريباً و سيعود كما بدأ* "*İlim garip başladı işte o başladığı duruma dönecek.*"

İmâm-ı A'zam döneminde garipti, günümüzde de aynı durum devam ediyor. Şimdi bir siyasî yapı var. Bir devlet var bugün. Maddî destekler, yardımlar, ne bileyim koşuşturmalar bu ilmî faaliyetler yönünden çok az. Yani ilmî faaliyetlere ayrılan pay çok az. Ama ilmî derinliği olmayan faaliyetler çok çok fazla pay alabiliyorlar. Bunun da tersine dönmesini Cenâb-ı Hak'tan temenni ediyorum. Ve beni dinleme zahmetinde bulunduğunuz için hepimize teşekkür ediyorum. Sizleri tebrik ediyorum. Trabzon'u tebrik ediyorum. Allah ölmüşlerinizin ruhlarına ganî ganî rahmet eylesin diyorum.

Prof. Dr. İsmail KARA

Teşekkür ederim sayın başkan.

Efendim bir ilmî faaliyet asgari olarak üç kademeyi göz önünde bulundurmak ve hatta gerçekleştirmek zorundadır. Bu kademelerden birincisi ve asgarisi tevarüs mekanizmalarının işlemesi ve işletilmesidir. Yani bir ilim alanında bizden önce ne olmuşsa bunun bir şekilde devredilmesi ve o ilimle uğraşan insanların bunu tevarüs etmesi gerekir. Bu olmadığı zaman hiçbir ilmî faaliyet olmaz, sanat belki olabilir, bir ihtimal. Fakat ilim, tevarüs mekanizmaları normal ve iyi işletilemediği zaman ilim olmaz.

Türkiye'deki ilmî faaliyetlerin ve konumuz olan dinî ilimlerle ilgili problemlerin birincisi bu ilk kademenin düzgün bir şekilde işlemeyişiyle alakalıdır. İlahiyat fakülteleri olarak, -yakın kurum satedinde Diyanet İşleri Başkanlığını da zikretmemiz lazım-, bu asgari şartı gerçekleştiremediğimizi itiraf etmeliyiz. Hatta İlahiyat fakültelerinde ve Diyanet'te geçmiş kültürü küçümseme istikametindeki fikrin daha kuvvetli olduğunu bile itiraf etmeliyiz.

Fakat bu tevarüs mekanizmaları çok önemli olmakla beraber ilmin en alt düzeyidir. Sadece bununla ilim olmaz, bu yetmez yani. Mutlaka ikinci kademenin devreye girmesi lazım.

İkinci kademe, tevarüs edilen ilmî birikimin bugünkü şartlara göre, bugünkü ihtiyaçlara göre, bugünkü zaruretlere göre yeniden yorumlanması, harmanlanması, tartışılması, ciddi tenkit süzgeçlerinden geçirilmesi gerekir.

Şimdi Karadeniz bölgesindeki dinî tahsil alanının, medreselerin birinci kademeyi iyi denebilecek şekilde yerine getirmekle beraber ikinci kademeye geçme başarısını gösterme kapasitesi düşüktür. Yoktur demeyelim, bu saygısızlık ve kadirbilmezlik olur. Bu durum biraz da Cumhuriyet döneminin şartlarıyla alakalıdır. Fakat bunu sadece Cumhuriyet döneminin şartlarıyla sınırlı görmek aslında kendi sorumluluğumuzdan başka yerlere ve sebeplere atıf yaparak kurtulmaya bizi sevk eder ki bu ahlaken çok ciddi bir zaaftır. İki kurumun adını tekrar zikredeyim, İlahiyat fakültelerinin, yani Ankara İlahiyat Fakültesi'nin yaşını hesaba katarsak 66, Yüksek İslam Enstitüleri, sonradan onlar da İlahiyat fakültelerine dönüşüyor, bunların yaşını hesaba katarsak 56 yıl geçmiş, bu mazeretin arkasına sığınarak yolumuza devam edemeyiz. Diyanet İşleri Başkanlığı 1924'ten beri bu faaliyetlerin içindedir, vebali başkalarına yükleyerek yoluna devam edemez. Başkalarının vebali elbette var fakat bu, bizim vebalimizi hafifletmez.

Fakat bir ilmî faaliyet için bu ikinci kademe de yetmez. Bir üçüncü kademe gerekir. Bu da ilmin, ilmi faaliyetin bir gelecek, bir istikbal performansının, kapasitesinin, yaklaşımının, iddiasının olmasıdır. Yani tevarüs ettiniz, bugünkü şartlarda yeniden yorumladınız, ciddi tenkit süzgeçlerinden geçirdiniz, peki yarın nasıl devam edecek? (Tenkit reddetmek değildir, tenkit bir üst seviyeye çıkarmaktır. Türkiye'de tenkit dediğiniz zaman karalama ve reddetmek

anlaşıyor. Hâlbuki tenkit, herhangi bir meseleyi, herhangi bir problemi, herhangi bir konuyu eksiğini gediğini görerek, yeni bir tasfiyeye ve tahkike tabi tutarak bir üst kademeye çıkarmak demektir. Bunu yapamayan bir ilim ortamı gevezelik ve karalama ile vakit geçirecek ve buna tenkit diyecek tabii). İlim, ilmî faaliyet bir bilgi ve yorumun, bir usulün, bir meselenin nasıl devam edeceği, gelişeceği istikametinde yol gösterici, yol açıcı olmalıdır. Yeni yollar da açabilir, ilim zaten yeni yollar da açmadan devam edemez, yeni yollar açamayan bir ilim sahası içine doğru bükülür ve çürür, geriler.

*

Şimdi, efendim, buradan sempozyuma da intikal etmek istiyorum, bu konuda da birkaç şey söyleyeceğim. Michael Meeker adında bir Amerikalı akademisyen var. Bu akademisyen 1960'lı yıllarda Of bölgesine geliyor ve burada altı yıl kalıyor. Kendisiyle 1987 yılında karşılaştım, benimle görüşmek istedi, tekrar geldiği zaman İslamcılıkla ilgileniyordu çünkü, benimle o vesile ile görüştü, Türkçesi kırıktı, daha cümlelerine başlarken bana dedi ki “İsmail bey, ben ajan muamelesi gördüm ve Türkiye'ye girişim yasaklandı, Özal zamanında bana tekrar izin çıktı, onun için Türkçem kırıktır, halbuki ben sizin oraların lehçelerini bile bilirim, özellikle Of bölgesinin”. Ben de ona “daha rahat konuşmak mümkünse Of lehçeleriyle konuşun” dedim.

Türkçeye de doktorasının bir versiyonu tercüme edildi. Bu kitabı Trabzon çalışacak, bu sempozyumda tebliğ sunan genç arkadaşlara tavsiye ederim, baştan sona. Bu kitap *İmparatorluktan Gelen Bir Ulus-Türk Modernitesi ve Doğu Karadeniz'de Osmanlı Mirası* adını taşıyor, Bilgi Üniversitesi'nden basıldı. Bu adamın çalıştığı konu, aslında Of merkezinde, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde çevreyle merkez ilişkileri nasıl yürüyor, Of merkezli olarak Doğu Karadeniz Bölgesi siyasete nasıl katılıyor? İlmiyenin ve tarikatların hâlâ çok etkili olduğu bir bölge olduğu için Of'u seçiyor. Araştırmaları sırasında Akseki de, İbradı da dikkatini çekiyor ama en sonunda Of'ta karar kılıyor, bence de doğru bir karar veriyor. Görüyorsunuz Oflulardan kurtulmak zor, Amerikalı da kurtulamıyor!!!

Aslında kitabında bir sürü problem var. Size kitabı tavsiye ediyorum ama, kitap, metodolojisi itibariyle birçok şey öğrenebileceğimiz bir kitaptır, yoksa benim çok beğendiğim bir kitap falan değil. -Ben öyle kolay kolay kitap beğenmem, Nasrullah ağbi bilir-. Meeker 1960'lı yıllarda bu problem üzerinde çalışıyor fakat her bölümde taa Osmanlıların başına gidiyor ve 1960'a geliyor, yani 1960 yılında olup biten şeyleri anlayabilmek ve anlatabilmek için bunu yapıyor. Hangi konuyu ele alırsa alsın kaynaklar elverdiği müddetçe Osmanlıların başına kadar gidiyor, yerli ve yabancı kaynaklar üzerinden, yerli arşiv belgeleri dâhil olmak üzere ve 1960'a geliyor.

Onun için genç arkadaşlarıma bunu tavsiye ediyorum, bu aynı zamanda tevarüs mekanizmalarını nasıl işleteceğimiz, tenkit ve tahkik meselelerini nasıl anlayacağımız meselelerine de ışık tutacak. Of yarın öbür gün siyasete nasıl katılacak, bu Oflu hocalar ve şeyhler burayı ne hale getirdiler, adam bununla da ilgileniyor. Bunlar tabii ki kitapta bağırıyor, sırtıtmıyor, Türkçede yazılan çoğu kitaplar gibi değil. Ama bir Amerikalı bununla niçin uğraşsın sorusunun cevabını satır aralarında görebiliyorsunuz.

Bu meseleleri bizim bu sempozyumda da hâkim olan ele alış tarzlarıyla kıyaslamamız ve kendimizi geliştirmemiz lazım. Bu sempozyumda ben de, birçok tanıdığım konu ve isim olmasına rağmen çok şey öğrendim ve fakat burada sadece teşekkür etmekle, medihle yetinmememiz lazım. Bizim vazifemiz, sadece teşekkür etmek ve alkışlamak değildir, bunun iyisini önümüzdeki sene, on sene sonra, yüz sene sonra daha vasıflı bir şekilde nasıl yapacağız, bunu konuşmaktır. Burada metodolojilerimizi ve emeklerimizi biraz daha yoğunlaştırmamız lazım.

Arkadaşlar kendimi tenkit etmek için konuşuyorum, hiç kimse kendi üzerine almasın. Türkiye'de bu kadarı idare eder tavrını benimsemeyin! Çünkü Türkiye'de ilim standardı çok düşüktür, eğitim standardı çok düşüktür. Türkiye'de bu kadarı idare eder standardını ölçü alırsanız bu olmaz. Ben bunu şahsım olarak gayrı ahlakî bir tutum olarak da görüyorum. Standardı yükseltmemiz lazım. Türkiye'yi taşıyabilecek olan standart bugünkü standart olamaz. Hiçbir alanda olamaz. Üniversitelerimizin, çuvaldızı kendimize batıralım, İlahiyat fakültelerinin ve Diyanet'in Türkiye'yi taşıma kapasitesi yetersizdir. Bunu ben meslektaşlarımın huzurunda, İlahiyat fakültelerinde de söylediğim için burada, sizin huzurunuzda da rahatlıkla söylüyorum.

Trabzon'da Dinî Hayat çerçevesinde birçoğunun hayatını ele aldığımız ulema ve füzalanın ele alınma biçimlerini de birbirimize destek vererek yükseltmemiz lazım. Türkiye'nin yetersiz standartlarıyla yetinemeyiz.

Bugün bu sempozyumda iki önemli tebliğle bir miktar daha muttali olduğumuz Numanzâdeler ve Hacı Müftüzâde ailesi üzerinden bir hususa daha işaret etmek istiyorum. Bu iki ulema ailesinin anlaşıldığı kadarıyla elimizde iyi intikal etmiş malzemeleri, kütüphaneleri var. Tahmin edersiniz ki bu ulema aileleri bir geleneği birkaç nesil sürdürdükleri için tek tek âlimlerden çok daha önemli, hele evrak ve kütüphane intikal etmişse çok daha verimli çalışmalara kaynaklık edebilecek gibi gözüküyor.

Genç arkadaşlarıma bir kitap tavsiyesinde daha bulunacağım, intikal eden malzemesi çok fazla olmamakla beraber Rizeli Kasım Varlı Efendi diye bir zat var, bu zat da İstanbul'da medrese tahsili yapmış ve Mekteb-i Hukuk okumuş bir zat, torunu bir şekilde evrakını bana gönderdi ve bir yol açıldı, ben onu ehil bir talebeme verdim. Ve 200 sayfa civarında bir eser yazdı. Bu eser, Rize Araştırmaları Vakfı'nın kitapları dizisinde Dergâh Yayınları arasında basıldı. Adı *Müderri ve Hukukçu Rizeli Hafız Kasım Efendi-II. Meşrutiyet Dönemi Hukuk Eğitiminde Üslup Arayışları*. Bulamayanlar olursa, bana haber versinler, ben onlara hediye olarak göndereceğim. Bu kitapta, kırık dökük de olsa ulemadan birine ait ele geçen eserlerin ve evrakın büyük ve vasıflı bir eser inşa etmek için nasıl kullanılabileceğine dair çok öğretici unsurlar ve işaretler var. Bunu hukuk tarihi dalında doktorasını tamamlamak üzere olan, benim yıllardır emek verdiğim bir talebem yazdı ve benden de iyi yazdı. Hukuk tarafını ben onun kadar yazamazdım, itiraf edeyim. Kendisini de burada dua ile yâd edeyim.

Sayın başkan bana bakıyor, ne olur ne olmaz daha fazla bakmasına mani olmamız lazım!

Çok teşekkür ederim efendim.

*Prof. Dr. Emin AŞIKKUTLU **

Çok teşekkür ederim muhterem hocam.

Öncelikle böyle bir sempozyumun hayırlısıyla sonuna gelmiş olmaktan dolayı Cenab-ı Hak'a ne kadar hamd etsek azdır. Tabi ki bu sempozyumun başarılı bir şekilde icra edilmesi, çok değerli hocalarımın, mesai arkadaşlarımın ve siz muhterem katılımcı ve dinleyicilerin katkısı ve katılımıyla gerçekleşmiştir.

Aslında Trabzon için böyle bir sempozyumun düzenlenmesi gereğini yıllardan beri hissediyordum ve dile getiriyordum. Şöyle bir mantıktan hareket ediyordum: Trabzon'un fethinden önceki dönem bir tarafa, fetih sonrasında asırlar boyu sadece bölgesel çapta değil ulusal, hatta uluslararası düzeyde din eğitimi-öğretimi ve hizmetlerine en zor zamanlarda bile öğrencisiyle, hocasıyla ve halkıyla, maddi ve manevi anlamda çok önemli ve başarılı katkılar sunmuş ve hala sunmaya devam etmektedir. Peki bu büyük gayret ve fedakârlığın boyutları, tezahürleri ve etkileri nedir? Bu çabaların sahipleri, perde önündeki veya arkasındaki kahramanları kimlerdir? Acaba bu ölümsüz katkıları sunan insanlar başka dünyalardan mı buraya geldiler, bu hizmetleri görüp ülkelerine döndüler? Bunlar neler yapmışlar? Bütün bu emeklerin günümüze yansımaları nasıl olmuştur? Bunların günümüze bir geri dönüşümü ve yansımaları olması gerekmiyor mu? Örneğin Mezarlıklardaki bir mezar taşı çoğu zaman bu hizmetlere dair bir tarihi belge niteliği taşır. Onlara birer sanat eseri olarak bakıldığında farklı bir şey görülebilir, kitabeleri okunduğunda önemli bir bilgiye ulaşılabilir. Ama maalesef o mezar taşları da zaman içinde yok olup gitmek üzere; doğal olarak sahipleri de unutulmaya yüz tutmuş. Bir süre sonra, sanki geçmişten bize intikal eden hiçbir şey yokmuş gibi, içinde bulunduğumuz rahatlık, bolluk, nimet ve imkanları sanki bir anda biz yoktan var etmiş gibi bir duyguya kapılır gideriz ve neticede geçmişle bağımız kopar, zincirin halkası düşer. İşte bu düşüncelerden hareketle dedik ki, Trabzon'da yapılabilecek en acil, faydalı ve gerekli ilk bilimsel faaliyet -hele hele ilahiyat fakültesi kurulduktan sonra- buradaki bu tarihi ve dinî mirası ve onu oluşturan değerleri, kişileri ve kurumları ortaya çıkarabilecek geniş katılımlı bir toplantı olmalıdır.

Arkadaşlarımızla bu fikir üzerinde birleştikten sonra böyle bir sempozyum yapmaya karar verdik. Şimdi gördük ki, bu gerçekten acil fakat gecikmiş bir ihtiyaçmış ve sanıldığından daha geniş ve derin boyutları varmış. Bizim iki gün içinde yaptığımız bu sempozyum aslında bir çerçeve sempozyumdur. Yani bu konuda şöyle hafif bir silkindiğimizde acaba etrafımıza neler dökülecek? Veya yere hafifçe değdiğimizde yerden hangi değerler fıskırarak? diye sorduğumuzda alacağımız cevabı, işte bu İki gün boyunca burada sunulan tebliğlerde bulmuş olduk. Dolayısıyla bu sempozyum bir başlangıçtır, dün de ifade ettiğim gibi. Nitekim bu sempozyumda sunulan birçok bildiri konusu, aslında tek başına ayrı bir sempozyum konusu olabilecek mahiyettedir. İnşallah bundan sonraki bu tür faaliyetlerimizde, hocalarımızın, özellikle İsmail Kara hocamızın da vurguladığı gibi daha özel konular, bilimsel yöntemlerle

* KTÜ İlahiyat Fakültesi Dekanı ve Sempozyum Düzenleme Kurulu Başkanı

daha derinlemesine ele alınacaktır. Dolayısıyla bu sempozyum, benzerlerinin fazla zaman kaybetmeden yapılması zaruretini de ortaya koymuş; aynı zamanda bu konudaki araştırmaların ne kadar geniş ve zengin bir veri potansiyeline sahip olduğunu göstermiştir ki, bu sempozyumun bence en büyük faydalarından biri budur. Diğer taraftan tabir yerindeyse biraz da kendimize gelmiş, kendimizi bulmuş olduk; nasıl bir ilim ve kültür mirasına sahip olduğumuzu idrak ettik. Çünkü okumaya, araştırmaya ve düşünmeye pek fırsat tanımayan günümüz ulaşım ve iletişim ortamında haz ve hız merkezli hayat tarzı içinde bırakın yüz-iki yüz sene öncesini, elli sene önceki mazimizden bile neredeyse habersiz hale geldik. Elli sene önce dini hayatımıza yön veren simge değerlerimiz, büyüklerimiz ve hocalarımız hakkında edindiğimiz bilgiler bile bizim için son derece orijinal bir hale geldi ve klasik oldu. Çünkü onlar hakkındaki bilgi kaynaklarımız da zamanla azalıyor ve daralıyor. Dolayısıyla bundan sonraki sempozyumlarda inşallah daha özel konularda daha derinlemesine araştırmalar yapılması gereği de böylece anlaşılmış oldu.

Öte yandan Trabzon'un tarih boyunca din eğitim-öğretimi ve dini hayatın şekillenmesi açısından bu kadar önemli bir bölge olması, sadece ilim boyutuyla sınırlı değildir. Çünkü ilim, sadece kuru bilgi olarak teoride kalmaz. Bir inanç, bir düşünce, bir fikir olarak bilgi, aynı zamanda sanata ve estetiğe dönüşür. Nitekim sanat, inancın ve düşüncenin estetik bir hüviyete bürünmesi olarak da tarif edilir. Bu nedenle, özelde bölgemiz, genelde ülkemizin belki her bölgesi için geçerli olduğu gibi, ilim geleneğinin bulunduğu yerde mutlaka sanat da vardır. Bir bakıma sanat, ilmin doğal, belki zorunlu bir sonucudur, tezahürüdür. Kültür ve medeniyetin diğer unsurlarının ortaya çıkması da böyledir.

Bütün bu olumlu değerlendirmelerden sonra bir de öz eleştiri yapmak gerekirse, kanaatimce bu sempozyumun zayıf tarafı biyografi ağırlıklı kalmasıdır. Çünkü, anlaşıldı ki biyografisi anlatılan şahısların çevresinde oluşan bir kültür, medeniyet ve sanat dünyası da olmalı. Bunun için inşallah bundan sonraki toplantılarımızda dini hayatın şekillenmesinde son derece önemli unsurlar olan dinî mimari, dinî musikî, hat, tezhib, şiir ve edebiyat gibi sanatlar -ki, Trabzon'un bu sanatlar açısından da önemli bir geçmişi ve birikimi vardır- inşallah bundan sonraki çalışmalarımızda ağırlık vereceğimiz konular olacaktır. Yine görüldü ki, bir biyografi özelinde bile konuşurken, biyografi konusu şahsın hocaları ve talebeleri hakkında bilgi verilirken araştırılması gereken başka şahıslar ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla aslında bizim araştırma alanımız ve zeminimiz umulandan çok geniş. Bu da bize düşen görevin ne kadar önemli olduğunu, bu konularda ne kadar çok çalışmamız gerektiğini gösteriyor. O halde, gerçekten bu alanda bu bölgede yapılacak çok iş var.

Yine kanaatime göre, içinde yaşadığımız bu bölge, asırlar boyu din eğitimi-öğretimi ve hizmetinde maddi manevi katkılarda bulunmasına rağmen, bu alanda yapılan araştırmalar açısından maalesef ihmal edilmiştir. İstanbul'da Marmara Üniversitesi'nde de arkadaşlara, özellikle din eğitimi alanında çalışma yapan arkadaşlara şunu tavsiye ederdim. Trabzon ve havalisinde yapacağınız din eğitimi ve öğretimi araştırmaları, sizi bitirme ödevinden profesörlüğe kadar taşır. Buradan çok bilimsel çalışmalar, akademik çalışmalar ortaya çıkar. Bu vesile ile aynı tavsiyeyi buradaki arkadaşlarıma da bir kez daha hatırlatmış olayım. Çünkü bu açıdan Trabzon bâkir bir bölge. Bu sempozyumda bunu da teyit etmiş olduk. Biraz önce kısmen değindiğim ve İsmail Kara Bey'in de hassasiyetle dikkat çektiği bir nokta daha vardır ki, o da bu bölgenin değişik yönleriyle bu tür çalışmaları zengin verilerle destekleyip besleyebilecek kadar zengin bir bölge olması. Bu bağlamda taş veya ahşap tarihî câmiler, bunlardaki süslemeler, kitabeler, hat levhaları, çevrelerindeki mezarlıklar, kütüphane, türbe vb yapıların; ayrıca tarihî şehir ve köy mezarlıkları ile aile kabristanlıklarının -ki, bilindiği gibi bu bölgede oldukça dağınık bir kabristanlık düzeni var- her birinin birer dini miras gözüyle ayrı ayrı ele alınıp incelenmesi ve envanterinin çıkarılması gerekir. Çünkü bu eserleri meydana

getiren şahısların belirlenmesi veya mezarlıklarda medfûn zâtların kimliğinin tesbiti, mezar taşının yapısı, tezyini ve kitabesi bakımından böyle bir tesbite ihtiyaç vardır. Dini mimarî açısından maalesef pek bir şey kalmadıysa da- yine elde mevcut eserlerden hareketle klasik sanatlar yönünden önemli sonuçlara ulaşılabilir diye düşünüyorum.

Yine icazetnameler başlı başına bir araştırma konusu ve veri tabanıdır. Çünkü çoğu zaman okuyup geçtiğimiz icazetnamelerdeki hoca silsilesine bir araştırmacı gözüyle baktığımızda hiç tahmin etmediğimiz yerden tahmin etmediğimiz veya ummadığımız ailelerden âlim şahısların çıktığını görüyoruz. İşte bunların izi, icazetnameler üzerinden çok rahat sürebilir. Bu yüzden icazetnameler son derece önemli vesikalardır. Dolayısıyla icâzetnâmeler üzerinde tek tek çalışılması gerekir.

Yine bölgedeki az da olsa tarihi şahıs kütüphaneleri var. Bunlar üzerinde bir çalışma başlattık. Süleyman Gür hocamızın nezaretinde bir proje hazırlandı ve TÜBİTAK'a sunuldu. İnşallah onaylanır. Çünkü bu tür şahıs kütüphaneleri artık gittikçe yok oluyor. Nitekim zaman zaman kütüphanemize bağış olarak gelen kitaplara baktığımızda, yazma olanlar bir tarafa, eski matbu olanların bile ya ciltleri ya eksik veya bir tarafı yanmış, yırtılmış, çürümüş, ıslanmış, bozulmuş ya da güve yemiş bir vaziyette. Bu kütüphanelerdeki kitaplar birer birer gözden geçirilmeli, kapaklarına, sayfalarına veya satır aralarına düşülmüş notlar tek tek gözden geçirilmelidir. Diğer taraftan bu şahıs kütüphanelerindeki kitapların arasından çıkan irili-ufaklı evrakın bilgi kıvrıntısı halinde de olsa önemli bilgileri içermesi ihtimalinden dolayı ayrı bir değeri vardır.

Dini hayatın aydınlatılmasında çok önemli bilgi kaynakları arasında sayılması gereken vakıfnâmeler, mektuplar, resimler, medrese veya Kur'an Kursu kayıt defterleri, kurs sertifikaları de toplanmalı ve incelenmelidir. Bütün bu konulardaki belgelere ulaşmak için müftülükler, vakıf müdürlükleri, hatta Diyanet İşleri Başkanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Başbakanlık Arşivi vb. resmî ve kurumsal arşivlerden yararlanılabilir. Görüldüğü gibi Trabzon'da dini hayatın tarihi seyri hakkında yapılması gereken pek çok şey var ve bunları yapabileme potansiyeli mevcut. Sonuç olarak bu sempozyum bizim için gerçekten ufuk açıcı ve yol gösterici olmuş, önümüze bir yol haritası koymuştur. İnşallah bundan sonraki çalışmalarımızı bu istikamette başarıyla sürdüreceğiz.

Sözlerime burada son verirken bu sempozyumun gerçekleşmesinde ve bereketli geçmesinde katkısı olan herkese huzurlarınızda şahsım, mesai arkadaşlarım ve fakültem adına bir kez daha teşekkür eder; böyle faydalı, huzurlu ve nezih bilimsel platformlarda tekrar buluşmak niyazıyla muhterem heyetinizi saygıyla selamlarım.

Prof. Dr. Nasrullah HACİMÜFTÜOĞLU

Muhterem Meslektaşlarım, Aziz Dinleyenler!

8-10 Ekim 2015 tarihleri arasında, Trabzon ve Yöresi İslam Ulemâ ve Fudalâsının ruhaniyetleriyle hercü mercü olduk; iki gün, bir lahza gibi geldi geçti ve nihayetinde değerlendirme oturumu heyeti olarak huzurunuzda çıkmış bulunuyoruz.

Malum olduğu üzere, İslam'ın dayandığı temel esas akıl ve muhakemedir. İddia ile söylenebilir ki, hiçbir din akıllı, ilmi ve ulemâyı İslam kadar tebcîl ve tekrîm etmemiştir. İlim ve akıl, bu dinle yapılacak mukavelenin en önemli maddelerini teşkil eder. Çünkü müslümanlığın birinci esası Allah'a iman; sağlam ve sarsılmaz bir imanın ilk şartı da, akıl ve irfandır.

İslam akıllı hâkim tanıdığı için, O'nun gözündeki ihticâca salih olabilecek yegâne hüccet, ancak kâinat ve tabiat üzerindeki tefekkürdür. Bu sebeple Allah insana, tabiat denilen muazzam kitabı okumayı emretmiş, vahyin kapısını Hâlık'ın mahlûkatını ve kalemin mahsûlatını okuma emirleriyle açmıştır. Vahyin bu emrine uyularak, İslam'ın kabulünden itibaren her yerde mabed merkezli ilim ve irfan yuvaları kurulmuştur. Bu iki gün içinde sunulan ve müzakere edilen çok değerli tebliğlerden anlaşılmıştır ki, Trabzon'un güneye açılan vadilerinde bu ilim ve irfan yuvaları yaygın bir şekilde neşvü nema bulmuş; sadece Trabzon'u değil, tüm Türkiye'yi ilimleriyle tamir eden, irfan ve irşadlarıyla tenvîr eden ulemâ ve fudalâ buralarda yetişmiştir. Bu müesseseleri ve buralardan yetişen ulemanın hayatlarını ve ilmî aktivitelerini, bu sempozyum sayesinde, manevî ve ruhânî bir atmosfer içinde zevkle dinlemiş ve öğrenmiş bulunuyoruz. Bu ilim ve irfan şölenini düzenleyen Emin Bey'e ve tertip heyetine teşekkür ediyorum.

Şu iki hususa da işaret etmeden geçemeyeceğim: Birincisi, Trabzon'un en ücra köyüne kadar medrese eğitimi yaygınlaştırıldığı için, yöre insanına yüksek seviyede din eğitimi sağlanmış, sağlam kaynaklardan öğrenilen din, böylece hayata geçirilmiştir. Oflu Hocaefendi bu kaliteyi Anadolu'nun her tarafına taşımış, mayayı sağlam tutturmuştur. İkinci husus ise, İsmail KARA Beyefendi'nin "Şeyh Osman Niyazi Efendi ve Güneyce-Rize'deki Tekkesi" isimli değerli çalışmasında neşrettiği "Halvet Listesi"nde yer alan isimlere bakıldığında %70'inin müderris oldukları görülüyor ki, böyle bir intisabın ancak ilim alt yapısı ile yapılabileceğini ortaya koymaktadır, özellikle dikkatlerinizi bu hususa da çekmek istiyorum.

Son söz olarak; İsmail KARA Beyefendi değerlendirmesinde "Hacımüftüzâde ailesinde elimizde iyi intikal etmiş malzeme ve kütüphane var. Çok daha verimli çalışmalara kaynaklık edebilecek gibi gözüküyor." diyor. Bu ailenin bir mensubu olarak bu yükü bana tahmil etmek istediğini tahmin ediyorum, kendilerine müteşekkirim. Ömür vefa ederse, inşallah...

Daha nice sempozyumlarda buluşmak üzere, hepiniz Allah'a emanet olunuz.